

Бағасы 50 тиын

ИКИ Каз. ССР
НОВЫЙ КАЗАХСКИЙ АЛФАВИТ
И
ОРФОГРАФИЯ
НА ОСНОВЕ РУССКОЙ ГРАФИКИ

ҚАЗАҚ ТІЛІН
ОРЫС ГРАФИКАСЫНА
НЕГІЗДЕЛГЕН ЖАҢА
АЛФАВИТІ
МЕН
ОРФОГРАФИЯСЫ

АЛМАТЫ 1941

МЫНИ Жазыулар
Билеттер аңабау

Шуларга

19 2850 руб
1025 руб

307 руб

40 50

550 30

440 80

28000

72200

44000 руб

Бәйсеу

Qazaq SSR Olı Sovetjın
V sessiası qasıdızan.

QAZAQ ÇAZBASYN LATYN ALFA-
VITJNEN ORBS GRAFIKASY NE-
GJZJNDE ÇASALOQAN ÇAQA AL-
FAVITKE KOCJRU TURALY ZAN.

Qazaq SSR enbekçilerjnjn qazaq çazvasyn latyn alfavitjnen orbs gra-
fikasy negjzjnde çasaloqan çana alfa-
vitke kocjru turaly tjlegjn qabydap
çene mädenietj būdan bylal da örken-
dete berudjn, qazaqtyn әdebiet tjln
damytudyn, SSSR xalyqtarvnyñ mız-
qymaityn dostyqyn nyqaita berudjn
qūraly volatyn çana alfavitjnjn asa zor
saiasi, mädenietjk mañyzyn eske
alyp, Qazaqtyn Sovettjk Sotsialistjk
Respublikasy Olı Sovetjnjn Besjncj
Sessiasy qaulı etedj: *Бәйсеу*

1. Qazaq çazvasyn latyn alfavitjnen
orbs grafikasy negjzjnde çasaloqan çana

alfavitke köcju turalı Qazaq SSR kolhozıslarıńnı, fıńıysıslarıńnı, intelligentıslarıńnı qalıń bıqarasıńnı óljıncı qanaqattandırlısn.

2. Qazaq SSR Xalıq Komissarlar Sovetj usıńqan qazaqtıń 41 әrpten quralıan qańa alfavitjıń proektj bektılsı, onıń jınde onı alfavitjıń 32 әrj onı qazbasında qoldanılr cırgen kújınde alınsın qone qazaq tıljıńı ózıne tın dıvıstarıń taqbalatın qosımsa 9 әr alınsın.

3. Qańa alfavitke köcudı mına merzımderj taqarındalsın:

a) memleket mekemelerj men qoqam úımdarı — 1941-ıyldıń fevralınan;

b) gazetter men cırnaldar (ıcnara) — 1941-ıyldıń fevralınan;

v) vastalı mektepter (1—4-klastar) — 1941-ıyldıń vıjıncı sentävrjnen;

g) ortalı, orta mektepter men vastaqoqu onıdarı — 1942-ıyldıń vıjıncı sentävrjnen;

d) sauat acı mektepterj — 1941-ıyıl-

dın marınan vastap köcetjn volısn.

4. Qańa alfavitke köcı cıńınde belgılenen caralardı cızege asıru usjn qone oqıan js cızınde vastılıq etı usjn Qazaq SSR Xalıq Komissarlar Sovetj qalınan Ykmet Komissıasın úımdastırlısn.

Акса
Бай

Qazaq SSR Úı Sovetj Prezidiumıńnıń Predsedatelj
Ә. QAZAQBAEV.

Qazaq SSR Úı Sovetj Prezidiumıńnıń Sekretarj
Q. BAIMANOV.

Almatı qalası
1940-ı., 10-noıabr.

Султан
Ташметов
Ильмин Зайи
Зоилов Бай
Вейишай

51 Qazaq tilinin orbs grafiqasına negizdelgen çana alfa-
vitinde 41 orip bar.

Ret samb	Baspa tyrij	Çazba tyrij	Ərip attarab	Latın- ca tyrij	Ret samb	Baspa tyrij	Çazba tyrij	Ərip attarab	Latın- ca tyrij
1	Аа	Аа	а	Аа	22	Хх	Хх	ха	Хх
2	Бб	Бб	бэ	Вв	23	Цц	Цц	це	-
3	Вв	Вв	вэ	Vv	24	Чч	Чч	че	-
4	Гг	Гг	гэ	Gg	25	Шш	Шш	ша	Сс
5	Дд	Дд	дэ	Dd	26	Щщ	Щщ	ша	-
6	Ее	Ее	е	Ее	27	Ъъ	ъ	сиандоқ белгі, твердый знак	
7	Жж	Жж	жэ	Çç	28	Ыы	Ыы	ы	ь
8	Зз	Зз	зэ	Zz	29	Ьь	ь	сипікелік белгі, мягкий знак	
9	Ии	Ии	и	Ii	30	Ээ	Ээ	э	

10	Йй	Йй	и салақ кратко	Ii	31	Юю	Юю	ю	-
11	Кк	Кк	ка	Kk	32	Яя	Яя	я	-
12	Лл	Лл	эл	Ll	33	Іі	Іі	і	Іі
13	Мм	Мм	эм	Mm	34	Ққ	Ққ	қа	Qq
14	Нн	Нн	эн	Nn	35	Ңң	Ңң	эн	Nn
15	Оо	Оо	о	Oo	36	Ғғ	Ғғ	ға	Gg
16	Пп	Пп	пэ	Pp	37	Үү	Үү	ү	Uu
17	Рр	Рр	эр	Rr	38	Уу	Уу	у	Uu
18	Сс	Сс	эс	Ss	39	Өө	Өө	ө	Өө
19	Тт	Тт	тэ	Tt	40	Әә	Әә	ә	Әә
20	Уу	Уу	у	Uu	41	Һһ	Һһ	һе	Hh
21	Фф	Фф	эф	Ff					

Бәйбіт...

Alfavit tәrtіbі.

§ 2. а) Оғыс alfavitjндеgј әрjpter өз tәrtіbіn saqtaldь;

в) qazaq tјlјндеgј erekce dьbьstar-dьn әrjpterj mьna tәrtјppen keledj: і, к, н, ғ, ү, ұ, ө, ә, һ.

QAZAQ ӘDEBIET TјLJNJN ҚАНА ORFOGRAFIASь.

Fonetika.

§ 3. Alfavittegј әrjpterdjn қјkteluj:

а) daubьstь dьbьstar әrjpterj: а, е, и, о, у, ы, ә, ю, я, і, ү, ұ, ө, ә;

в) қарть daubьstь dьbьstьdь әrj—й;

в) daubьssьz dьbьstardьn әrjpterj: б, в, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ, қ, н, ғ, һ;

г) ynsjz таңбаларь: ъ, ь.

Daubьstь dьbьs әrjpterjnjn қoldанылыь.

§ 4. „а“, „о“, „и“ әrjpterj varьbьq vьndarda қазьladь.

Мьsalь: ал, ала, банк, ара, ол, совхоз, колхоз, орак, ки, Украина, Аида, ине, иін, физика, кино, ти, и.

Eskertu: „и“ әrj әrdәijm қјdјcke daubьstь dьbьs oғьna қyredj (ки, би, ти, т. в.); „и“ dьbьsьna vјtken etјstјkke tьiьq rai қurnaқь „у“ ty-rјnde қalqanvai „ю“ ty-rјnde қal-qanadь.

Мьsalь: ки—кию, ти—тию.

§ 5. „у“ әrj varьbьq vьndarda қазь-ladь.

Мьsalь: ура, булан, ту, тула, ба-ру, келу, уәде, уақыт, у.

Eskertu 1. „у“ dьbьsь daubьstь-dan vьrьn, ia соң қарть daubьstьoа ainaladь.

Мьsalь: тау, бау, уәде, уақыт, жауап.

Eskertu 2. „у“ dьbьsь қјdјcke vьbьn соңьnan қјdјckerjр, қуап vьbьn соңьnan қуандар айьladь.

Мьsalь: келу, көру; алу, айту.

§ 6. „е“ әrj varьbьq vьndarda қазь-ladь.

Мьсаіь: еңбек, ерік, ерін, ер, тер, терезе, кесек, жер, термин, Европа, Елизавета, Емельян.

Eskertu. „е“ әрj оғь тjлнен ауьсан сөздерде „йо“ воьр естjлсе де, „е“ воьр ґазьладь.

Мьсаіь: самолет („самолет“ емес), слет („слет“ емес).

§ 7. „э“ әрj оғь тjл арғыь келген сөздерде ґана ґолданьладь.

Мьсаіь: Энгельс, эпитет, эволюция, этика, силуэт, дуэт.

§ 8. „у“ әрj ґазақтың ваьрґы сөздерjнң ваьр вьньнда ґазьладь.

Мьсаіь: ул, ұран, ґулын, жұлын, мурын.

Eskertu. „Булбул“, „мазмұн“ сияқты вjгнесе сөзjң ґана кейн-гj вьньнда „у“ ґазьла бередj.

§ 9. „У“ әрj ґазақтың ваьрґы сөзjнң ваьр вьньнда ґазьладь.

Мьсаіь: үлкен, кул, курек, түйме.

Eskertu. „Бурсығуни“, „күздігуни“, „қыстығуни“ сияқты вjгнесе

сөзjң ґана кейн-гj вьньнда „У“ ґазьла бередj.

§ 10. „э“ әрj сөзjң соңғы вьньнда ґазьлаидь.

Мьсаіь: эл, эн, Кулэнда. 303

Eskertu. Тек „сірә“, „мә“, „ірә“, „кә“ сөздерjнде ґана „э“ ґазьла бередj.

§ 11. „ө“ әрj ґазақтың ваьрґы сөзjнң ваьр вьньнда ґазьладь.

Мьсаіь: көрік, төбе, өр, төр, көлік.

§ 12. „і“ әрj ґазақтың ваьрґы сөзjнде ґолданьладь.

Мьсаіь: ін, іні, бір, екі, білім, іс, иіс, иін, иір.

§ 13. „ы“ әрj оғь тjл арғыь келген сөздерде оғьстың ерексе „ы“ дьвьсь оғьна да, ґазақтың ерексе ґысаң дьвьсь оғьна да ґазьладь.

Мьсаіь: рынок, тыл, рычаг, кымыз, былтыр, халық, орын, ауыл, ауыз, арық, сый, тый, тыйыл, қыйқым, сакыйна, он тыйын.

Eskertu 1. Сөзjң ваьр вьньнда

т
з
а
о
ш
н
л
я

daqь aldьnqь „ый“ дьвьсь „и“
tyrjnde çazьladь.

Мьсаль: иык, Иманкулов, Иса,
илану.

Eskertu 2. Sөz vasynda, sөz jcn-
de „ы“—“и“ дьвьсь estjgenmen,
альр tastalqannan sөz maqnasь
vьzьlmasa, „ы“—“и“ эгрj çazь-
maidь.

Мьсаль: рет, лак, лайык, Ахмет,
магна, топрак, көкрек, жапрак.

§ 14. „я“—„й+а“ dan quralqan qo-
sar дьвьстьд эгрj volьp, sөz vasynda,
daуьсть дьвьстан çəne daуьсьсьздан
son (cet sөzderdegj), çuandьq belgьj
(ъ) men çjnckeljk belgьden (ь) keijn
çəne tuvьr men çurnaқ toqьsqan çer-
de de çazьladь.

Мьсаль: Ярославский, Яковлев,
хийия, аяк, таяк, кыяк, мыя, каль-
куляция, трансляция, Ульян, Муха-
медияр, Элия, Дурия, той—тояды,
жый—жыяды, кый—кыяды.

Eskertu. Barьq daуьсьсьз дьвьс-
tan son, oгьs tьlьj arqьь kelgen

Ален.

sөzderde „я“ çjnckе „э“ дьвьсь
oгьна çyredj.

Мьсаль: Желябов, трансляция,
Коля.

§ 15. „ю“—„й+у“ dan quralqan
qosar дьвьстьд эгрj volьp, sөz vasynda,
daуьсть дьвьстан çəne daуьсьсьз-
dan son (cet sөzderdegj), çuandьq
belgьj (ъ) men çjnckeljk belgьden (ь)
keijn çəne tuvьr men çurnaқ toqьs-
qan çerde de çazьladь.

Мьсаль: Юпитер, каюта, резо-
люция, бюро, адьютант, интервью,
аю, кой—кою, той—тою, ой—ою.

Eskertu. Barьq daуьсьсьз дьвьс-
tan son oгьs tьlьj arqьь kelgen
sөzderde „ю“ çjnckе „У“ oгь-
на çyredj.

Мьсаль: бюро, революция.

„й“ дьң qoldаныль.

§ 16. „й“ эгрj daуьсть дьвьстьд
sonьnan da, aldьnan da çartь daуьсть
дьвьs oгьна qoldаныladь.

Мьсаль: ай, той, суй, М. Горь-

Ален

Булсанов 13

кий, тый, қый, ойық, туйық, туйе, кейін, шейін (дейін).

Eskertu 1. Setten kelgen sözderde „и“ әрjnen кейн „й“ җазыла бередj.

Мьсаля: магний, калий, М. Горький, В. Маяковский.

Eskertu 2. „йы“, „йи“ дьвьстарьна вjткен етjстjкке көсемценjн „й“ җүрнақь җалқанса: байы—баиды, кейі—кеиді, уйы—уиды тыгjнде җысқарь җазыладь; „ии“ деген етjстjкке көсемценjн ось җүрнақь җалқанса, „ииді“ тыгjнде җазыладь.

Дауыссыз дьвьь әрjpterjнjн қолданылу

§ 17. Alfavitjмjздjн б, г, д, ж, з, к, л, м, н, п, р, с, т, ш әрjpterj вагьль җерде җазыла бередj.

§ 18. „в“, „ц“, „ч“ әрjpterj орьь тjлj арқьль келген сет sözderde җазыладь; „ф“, „х“ әрjpterj орьь тjлj арқьль келген sözderde de, сьәрьь тjлj арқьль

kelgen кейвjр sözderde de җазыладь („ф“, „х“ әрjpterjмен келген sözderdjн тjзjмj орфографияль җөздjкте берjледj).

Мьсаля: революция, вагон, автомобиль, совет; социализм, центнер, цирк, принцип; Чапаев, Мичурин, чек, счет, физика, фабрика, Фзули, Хафиз, Ахмет; халық, хәл, техника.

Eskertu. Familia соңьнда „в“ әрj җазыла бередj: Құнанбаев, Иманов.

§ 19. „ш“ әрj орьь тjлj арқьль келген сет sözderde de, екj „шш“ етjлетjн қазақтьн ваььрқь, негjзгj тывjр sözderjнде de җазыладь.

Мьсаля: Щедрин, община, училище, Мещанинов, ащы, тущы, кеше.

§ 20. „к“, „ң“, „ғ“ әрjpterj қазақтьн ваььрқь sözderjнде қана җазыладь.

Мьсаля: қант, қол, ақ, казак; таң, ынғай, шаң; аға, таға, ғылым, ғасыр.

§ 21. „h“ әрj сол куйjнде альпьр, етjлген җерjнде җазыла бередj.

Ортағаш
ноғардан
Мьсалы: қаһарман, гауһар, аһ!,
еһел, жауһар, шаһбаз, Шаһнама.

„Ъ“, „Ь“ таңбаларының қолданылуы.

§ 22. „Ъ“, „Ь“ таңбалары оғыс тілде арқылы келген сөздерде қана қазылады:

а) „Ъ“ (қуандық белгі) вјг дьвьсть екјпсј дьвьстап вѳлу усјп қолданылады (объект, субъект, подъезд, съезд).

Ескерту. „зд“ дьвьстагына вјткен сөзге қосымса қалқанқанда соңғы „д“ дьвьсь тусјр қалады.

Мьсалы: съезд—съездің, съезге; подъезд—подъездіміз;

в) „Ь“ (сјпјскејпк белгі):

І алдындағы дауыссыз дьвьстьң сјпјске екендігјп вјлдірјр тұрады (асфальт, альманах, альбом, Харьков);

ІІ вјг дьвьсть екјпсј дьвьстап вѳлу усјп қолданылады (Илья, Ульян, семья, интервью).

Ескерту. „Ь“ (сепјскејпк белгіге) вјткен сөзге дауысты дьвьстап басталқан қосымса қалқанса, „Ь“

25.24.25.26
„кст“, „кт“, „нк“ сияқты дьвьстагына вјтсе, қосымсалар „ы“ іа „і“ дәнекері арқылы қалқасады.

Мьсалы: фонд—фондыға, Омск—Омскіге, акт—актіге, банк—банкіге, трест—трестіге, текст—текстінің, ромб—ромбыға.

Вјрјккен сөздер орфографиясы.

§ 27. Вјрнеце сөзден құралқанмен, вјг таңпаға іе болқан сөздер қосылып қазылады. Олар мыналар:

а) географиялық атаулар: Алматы, Қызылорда, Ақтөбе, Талдықорған, Төртқұдық, Сарыөзек, Қарабұлақ, Шолаққорған;

в) кјсј атағы: Аманкелді, Алпысбай, Ахметжан, Қожакелді, Досжан, Қазанқап, Жанпейіс;

в) сөке вјг ұғым беретін сәлр есімдер: халықаралық, оңтүстік, солтүстік, шекара, орынбасар, бесжылдық, атқора.

Ескерту. Есім, етјстјк, сылау аралас, алаққы сөзј тәуелді қалқаулы

волоқан кырделі атаулар көлек қа-
зылады.

Мысалы: ауыл шаруашылығы,
колхоз қорасы, пионер клубы.

г) кырделі сөз есім, есімдік, үс-
теу және сылау сөздер: бүгін, кейбір,
әркім, қоянқолтық, біраз, тастулек,
жалаңбас, бірнеше, ешкім, бірсы-
пыра, әрдайым, әртүрлі, әрқашан,
куздігүні, қыстыгүні, бүрсігүні.
жаздыгүні;

д) I қысқарту бір виыппан біржккен
сөздер: коминтерн, обком, партком,
завком.

II қысқарту бір-бір әртүртен біржккен
сөздер: ҚССР, РСФСР, МТС.

III қысқарту бір виып — бір әртүртен
біржккен сөздер: ҚазПИ, ҚазМИ.

Ескерту 1. Бір-бір әртүртен қысқар-
ған қосымшалар өзгеріссіз қо-
сылып қазылады да, соңғы әртүртен
атауына қарап іа жіңішке (көбі-
несе), іа қуан түрде қалқанады.

Мысалы: МТСке, МТСті, РСФСР-
дің, РСФСРге, ҚССРге.

20

Қорық

Ескерту 2. Біржккен сөздердің тіз-
мі орфографиялық сөздікте беріледі.

Qos sөzder orfografiasy.

§ 28. Qos sөzderдің барлық түр
(бір түбірдің қайталануына волақан, әр
түбірден құралған, мағыналы-мағына-
сыз, іа екеуі де мағынасыз түбірден
құралған, күйеіне мағынасыз бар qos
сөздер) деіс (-) арқылы қазылады.

Мысалы: бара-бара, сөйлей-сөй-
лей, жол-жол, төбе-төбе, жақсы-
жақсы, әлсін-әлсін, ауық-ауық, ал-
уан-алуан, кім-кім, аталы-балалы,
жер-су, үлкенді-кішілі, анау-мынау,
күрт-кумырысқа, аяқ-табақ, ілге-
рі-кейін, ертелі-кеш, қой-мой, жыл-
қы-мылқы, бала-шаға, апыл-тапыл,
қапыл-кұпыл, қып-қызыл, жап-жа-
сыл, ұп-ұзын, жап-жақын.

Ескерту 1. Qos sөzдің дәлелі
алдыңғы түбірімен бірге қазылады
да, оның артына деіс қайылады.

Мысалы: бетпе-бет, қолма-қол,
бірде-бір, уйді-уйіне.

21

Қорық

Eskertü 2. Tek „аппақ“, „көк-пеңбек“ деген сөздер қосылып қазылады.

§ 29. Сылаулар:

а) басқа сөздерден әрдайым бөлек қазылады (оқу үшін, барған сайын, ол туралы, кун де батты, біз де келдік);

в) „ақ“, „мыс“, „ды (ді)“, „ты (ті)“ сылаулар қана дефис (-) арқылы қазылады (айтыпты-мыс, бір-ақ, жалғыз-ақ, барған-ды, келген-ді);

в) қысқартылған сөзден алынған сұраулы сөз („ма-ме, ба-бе, па-пе“ — „мы-мі, бы-бі, пы-пі“ воле өзгергенде), түбірге қосылып қазылады (бала ма? — баламысың?, оқығансың ба? — оқығанбысың?).

Eskertü. Соқымда ісінде басқа сөзден алынған қарапайым тілде айтылатын сылаулар естілуінше қазылады.

Мысалы: бір ғана, тек қана, айттым ғой — келдік қой, ат күрлы (м) — арба ғұрлы (м).

Қосымшалардың орфографиясы.

§ 30. Internationalдық сөздердің „ист“, „изм“, „ика“ сияқты құрнақтары есвіз өзгеруіне қазылады.

Мысалы: маркс+изм, педагог+ика, коммун+изм, социал+изм, коммун+ист.

Eskertü. Қосымшаның басқы дыбысы „т“ болса, іа дауысты дыбыстан басталса, „ист“ құрнақтың соңы „т“ түсіріліп қалып қазылады.

Мысалы: коммунист — коммунист+і, коммунист+ті, социалист — социалист+тер.

Сингармонизм заңы.

§ 31. Қосымшалар (қалқан, құрнақ) түбірге қалқанғанда, үндестік заңының ілгерілі, кейінді, және тоқсыпалық ережелері бойынша өзгеріп отырады.

I. DAUÛSTÛLARDÛN ҮNDESUJ.

§ 32. Сөздің соңы дыбысында қуаң дауысты дыбыс болса, оған қалқанғанда

qosymcalarda da çuan daıyсть дьвьs keledj.

Мьsаlь: бала — балаға, ат — ат+қа, кітап — кітап+тар.

Es kertu. Bül zaңqa vaqьpvaıtьndar: 1) „мен — пен — бен“ (kөmektes çalqau); 2) „кер (гер)“, „нікі — дікі — тікі“, „кес“, „кеш“ сияқты çırnaqtar.

Мьsаlь: бала+мен, ат+пен, колхоз+дікі, ферма+нікі, жауап+кер, арба+кеш, зыян+кес.

§ 33. Sөzdjң soңqь vıyьnda çnjcke daıyсть дьвьs volsa, oңan çalqanqan qosymcalarda da çnjcke daıyсть дьвьs keledj.

Мьsаlь: кісі+нің, кісі+де, кісі+ні, кісі+ге, қызмет+ші+мін, пионер+ге, лазарет+ке.

Es kertu. Bıqan vaqьpvaıtьn: паз, хор, қой çırnaqtarь.

Мьsаlь: өнер+паз, жем+хор, әсем+қой.

§ 34. Sөz jсjnde y—ы, y—і, ө—е дьвьstarь aıtьluda vjгjпjң oғьna vj-

гj dydamal estjlse, vasqь vıyьnda „y—y, ө“, soңqь vıyьndarda „ы—і, е“ çazьladь.

Мьsаlь: жұлдыз („жұлдуз“ emes), күміс („күмүс“ emes), көре-ді („көрөді“ emes), бүгін („бүгүн“ emes).

§ 35. Etjstjk tuvjrj „ы—і“ ge vjtse, oңan „y“ qosymcasь çalqanqanda, tuvjrdegj „ы—і“ tysjр qaladь.

Мьsаlь: оқы—оқу, тоқы—тоқу, ері—еру.

II. DAUЫSSЫZDAR YNDESTJGJ.

1. Jgerjij ьqpal.

§ 36. Tuvjrdjң soңqь дьвьsь daıyсьsьz qataң дьвьs volsa, daıyсьsьzdan bastalqan qosymcalardьң da vasqь дьвьsь qataң voladь.

Мьsаlь: талап — талап+тың, жас — жас+тар, жүк — жүк+ке.

§ 37. Tuvjrdjң soңqь дьвьsь ұлаң, sonor ia daıyсть дьвьs volsa, daıyсьsьzdan bastalqan qosymcalardьң vasqь дьвьsь ұлаң ia sonor voladь.

Мъсалъ: тал — тал + га, түз — түз + ды, бала — бала + га, бала — бала + мын, бала + лар.

Eskertu 1. Internatsionaldyq sözderdñ ataқында kezdesetñ „б, в, г, д“ әрптерj айтлуда қатаңдар: „п, ф, к, т“ воьр estjledj. Sondықтан, mündai sözder de singarmonizm заңына вақыньр, оларға қалқанатын дауыссыз дьвьстap bastalқан қосымсалардык васы дьвьсь да қатаң volady.

Мъсалъ: Ленинград — Ленинград + та, штаб — штаб + қа, педагог — педагог + ке, устав — устав + ка.

Eskertu 2. Bül заңға кейжгеографиялық атаулардык „ты — ти“ құрнақы вақынваидь.

Мъсалъ: Алма + ты, Шидер + ти, Мойын + ты, Олең + ти.

Eskertu 3. Bül заңға „с, ш“ дьвьстарьнап bastalқан қосымсалар қәне „хор, хана, паз, кой, кес, кем“ сияқты қосымсалар ва-

қынваидь: малшы, сансыз, бала-сыз, шайхана, әсемқәй.

Eskertu 4. II қақтың қытжк қалқырь әрдәйм „сың — сиң“ туржнде қазылады.

Мъсалъ: бара — сың, келе — сиң, бала — сың, студент — сиң.

2. Кейндж ьқрал.

§ 38. Тувжрдж соқырь „н“ дьвьсь „б“, „п“ дьвьстарьнык әлдьнап кельсе, айтлуда „н“ дьвьсь „м“ қа атпалай. Bjraq, söz estjлуjnce қазылмай, тувжр тұлқасы сақтальр қазылады.

Мъсалъ: Қурманбай („Қурманбай“ емес), жонбады („жомбады“ емес), Кунпейис („Кумпейис“ емес).

§ 39. Тувжрдж соқырь дьвьсь „з“ воьр, қосымсасы „с“ дьвьсьнап васталса, „з“ дьвьсь „с“ воьр айтлады. Bjraq mündai da sözdñ тувжр тұлқасы сақтальр қазылады.

Мъсалъ: жазса („жасса“ емес), бузса („бусса“ емес).

§ 40. Тувжрдж соқырь дьвьсь „с“

ia „з“ воһр, qosьmca „ш“ дьвьсь-
nan bastalsa, aityluda „с“, „з“ дьвьсь-
тарь „ш“ воһр estjledj. Vjraq munda
da estjlujnce җазьмай, sөzdjn tyvj
tuloqasь saqtalьp җазьладь.

Мьсаһь: басшы („башшы“ emes),
тушы („тушы“ emes).

§ 41. „н“ дьвьсь „к“, „ғ“, „к“,
„г“ дьвьстарьның алдынан кelse, „н“
qa aynaladь, vjraq munda da sөzdjn
tyvj tuloqasь saqtalьp җазьладь.

Мьсаһь: тунги („туңги“ emes),
кунги („кунги“ emes), кашанғы („ка-
шаңғы“ emes), сәнкой („сәнкой“
emes).

§ 42. Tyvj soңьndaqь qataң „п“,
„к“, „к“ дьвьстарь дауысь дьвьстан
batalqan qosьmcaның ьраһь воһп-
ca кейде илаңдар б, г, ғ дьвьстарь-
на aynaladь.

Мьсаһь: талап—талабы, терек—
терегі, тарақ—тарағы.

Eskertu. Vjrnese valьqь sөz-
der men vjrnese setten kelgen
sөzder vül zaңqa vaqьpvaldь.

Мьсаһь: казак—казақы, при-
цип—принципи, тип—типи.

§ 43. „п“ qa vjtken etjstjkke k
semce җунаqь („ып—ип“) җалqan
qanda, tyvjrdedj „п“—„у“ qa ayn
льp ketedj.

Мьсаһь: тап—тауып, жап—жауып

3. Тооһьсраһь ьраһь.

§ 44. Vjrkken tyvjrdjn alqasqь
„п“ qa vjtr, soңьsь „к“ ia „п“
дьвьсьnan bastalqanda, „н“ дьвьсь
„п“ qa, „к“ дьвьсь „г“ ge, „к“ дьв
сь „ғ“ qa aynalьp, ekj җaқь vjrd
өzgerjр estjledj, vjraq sөzdjn ty
tuloqasь saqtalьp җазьладь.

Мьсаһь: Аманкелди („Амангелд
ia „Амангелди“ emes), Қазанкап („Қ
заңғап“ ia „Қазанғап“ emes), Жа
kozy „(Жаңғозы“ ia „Жаңғозы
emes).

Familialardьң җазьлуь.

§ 45. Familianьң aiaqьnda ke
tjn—ov—ova, ev—eva, in—ina, an

С. Саһь — 15, с. 94

